

Секція 7

ЦІННІСТЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ: ПОТЕНЦІАЛ І ЗАГРОЗИ

Леся КОЛІНЕЦЬ

*доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна
kolinets@i.ua*

Ганна КОЛІНЕЦЬ

*кандидат психологічних наук, доцент,
Приватна установа «Заклад вищої освіти
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»,
Дніпро, Україна
ankolin@ukr.net*

ЦІННОСТІ В ПРОЦЕСІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Досить поширеним твердженням серед науковців є те, що наука – це факти, і лише факти [1; 2]. Тобто, наука повинна бути «вільною від цінностей»: наукове дослідження та його результати не повинні бути спотворені будь-якими цінностями: політичними, релігійними, моральними, соціальними чи економічними. Така концепція науки базується на баченні Девіда Х'юма, що цінності не впливають із фактів: «є» не означає «потрібно» [3], і вона була дуже впливовою, принаймні, з тих пір, як Макс Вебер її широко пропагував в дев'ятнадцятому столітті.

М. Вебер стверджував, що наука ніколи не може проголосити обов'язкові норми чи ідеали. Звичайно, цінності можна вивчати систематично: концептуальні відносини між цінностями можна аналізувати, можна визначити наслідки та побічні ефекти прийняття певних цінностей або досліджувати доцільність засобів для реалізації цих цілей. Однак наука не може підтверджувати чи спростувати оцінні судження [4].

На даний час стає зрозуміло, що здійснюючи наукові дослідження все ж, в той чи інший спосіб, звертаються до цінностей, і вони відіграють важливу роль у науці. Так, етичні цінності обмежують типи експериментів, які проводять вчені, та умови, за яких вони їх проводять. Моральні та політичні цінності впливають на вибір проблем для вирішення. Соціальні цінності діють в організації соціальної поведінки в науковому співтоваристві.

Визначають шість «епістемічних цінностей»: точність прогнозування, внутрішню узгодженість, зовнішню послідовність, об'єднуючу силу, продуктивність та простоту [5]. Можна стверджувати, що вони відіграють важливу роль у виборі теорії, заповнюючи логічний пробіл між теорією та спостереженням.

Епістемічні цінності відіграють у науці подвійну роль. Вони виражають вимоги значущості та підтвердження. Вимоги до значущості впливають на вибір проблем і пошук теорій в епістемічних дослідженнях; вимоги до підтвердження сприяють оцінці приналежності доказів до теорії. Що стосується першої ролі, то епістемічні цінності окреслюють цілі, які приписуються науці як справі, що шукає знання. Наприклад, вчені прагнуть отримати знання, які є дійсними в широкій області; вони цінують універсальні принципи. У той же час вони високо оцінюють точність і, відповідно, шанують кількісні співвідношення. Далі вчені шукають розуміння, яке часто викладається в термінах узгодженості поглядів. Знання можуть охоплювати окремі фрагменти інформації, але розуміння вимагає відносин відповідності або взаємної підтримки між елементами знання.

Відповідно, епістемічне значення визначається епістемічними цінностями. Такі цінності служать умовою нетривіальності вимог знань і встановлюють відносини релевантності. Особливістю багатьох таких оцінок є логічний зміст або залежність інших частин системи знань від предмета, про який йдеться.

Ернан Макмаллін відділяє ці епістемічні цінності від «неепістемічних цінностей» (наприклад, моральні та політичні цінності) на основі їх відповідного відношення до істини. Так, епістемічні цінності сприяють істині, тоді як неепістемічні цінності — ні, і, як наслідок, останні повинні бути виключені з оцінки теорій [5].

Міцний ідеал науки неможливий без цінностей. Епістемічні та неепістемічні цінності присутні в наукових практиках, зокрема на етапах відбору та впровадження наукових досліджень. Епістемічні цінності відіграють незамінну роль у тому, що можна назвати «серцем науки»: вони обов'язково впливають на докази, необхідні для обґрунтування твердження. Більш суперечливим є питання, чи неминуче є залученими неепістемічні цінності в оцінку наукових тверджень. Однак, коли і залучені, то це не завжди означає, що дослідження є упередженими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Corrigan, D., Dillon, J., & Gunstone, R. (Eds.). (2007). The re-emergence of values in science education. Rotterdam: Sense.

2. King, P. M., & Kitchener, K. S. (2004). Reflective judgment: theory and research on the development of epistemic assumptions through adulthood. *Educational Psychologist*, 39, 5–18.
3. Hume, D. (1739/1740). *A treatise of human nature*. Oxford: Clarendon, 1888.
4. Weber, M. (1904). Die ‚Objektivität‘ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In idem, *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* Tübingen: Mohr, 1968. pp. 146–214.
5. McMullin, Ernan. (1983). Values in Science. In *PSA 1982: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, Vol. 2, edited by Peter D. Asquith and Thomas Nickles, 3–28.

Людмила ПАВЛИШИН

*доктор філософських наук, професор,
Тернопільський національний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
lyudpavl@gmail.com*

НІГІЛІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД Ф. НІЦШЕ НА РОЛЬ НАУКИ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Філософія Ніцше визначила нову культурно-філософську позицію щодо неklasичного типу світорозуміння та світобачення. «Місце автономії розуму зайняло віроломство «надлюдини» – ось цей шлях, який ХІХ пройшло від Канта до Ніцше [1, с. 467]. Ніцше вважав, що усі проблеми тогочасної культури виникли через те, що вона зорієнтована на науку, яка суперечить природному вияву життя з усіма його необхідними інстинктами та відчуттями. Людина, як вважав Ніцше, живе і не розуміє, що приймає незнання за знання, а заблудження вважає істиною. Тому вона повинна заглибитись в себе саму, щоб пізнати свій внутрішній світ, свої пристрасті, бажання і можливості. Тільки такий шлях зможе привести до істини. Розум, на думку Ніцше, деформує життя, позбавляє його краси та гармонії. Він звернув увагу на те, що його сучасники вважали позитивним той факт, «що наука починає панувати над життям: немає нічого неможливого в тому, що цього можна досягнути, але не підлягає сумніву, що таке підкорення життя не має великої цінності» [2, с. 202].

В той час, коли мислителі епохи Просвітництва особливу увагу зосереджували на ролі науки, то Ніцше заперечував її позитивну роль у житті людини та суспільства. Нігілістичний погляд Ніцше був звернений також на проблему історії. У праці «Про користь та шкоду історії для життя» він виклав свою позицію щодо цього. На думку К. А. Свасьяна, цей